

EMMANUEL LEVINAS (1906. – 1995.)

SADRŽAJ

1. ŽIVOT I DJELA

1. ŽIVOT I DJELA

Rođen je u Kaunasu u Litvi. 1923. u Strassburgu je započeo svoj studij filozofije. Husserl i Heidegger impregnirali su njegovu početnu misao protiv kojih se on doskora i borio. U svojoj nagrađenoj doktorskoj radnji pod naslovom *Die Theorie der Anschauung in der Phanomenologie Husserls* (1930.) kritizirao je zajedno s Heideggerom Husserlovo tumačenje svijesti i to s teoretske strane, da bi se u kasnijim svojim radovima okomio i na Heideggerovo domišljanje bitka i na njegovu teoriju subjektivnosti.

Teorija subjektivnosti se sastoji u samopostavljanju, u protivnosti prema neizbježnosti i bezobraznosti tu-bitka (»il ya«), kako se doživljava u otporu snaga nosivosti za djelatnika i nametljivosti svijeta za budnoga. Prvi je način u kojem je subjektivnost sama sebi dana užitak: u njemu se ispunja cikličko kretanje samoposredovanja nekog bića, koje si je prisvojilo svoj svijet i u njemu je kod sebe. Ja sam netko jer raspolazem s određenim vanjskim i nutarnjim potencijalom, jer kao s nekom vrstom domovine sretno raspolazem. Anonimna neutralnost besubjektivno vremensko protjecajućeg bitka je nadvladana postavljanjem u sebi jednog zatvorenog totaliteta, koji je moj, u meni centrirani svijet. Svijet je moj svijet, on je rezervoar iz kojeg dolaze sredstva za zadovoljenje mojih potreba; čak i oskudnost tih sredstava i razočaranja po nezadovoljenim potrebama ne postavljaju principijelno taj odnos pod znak pitanja, jer sreća pretpostavlja potrebe. I za teoretsku orijentaciju važi principijelno isti zakon: svijet se daje shvatiti, on je po sebi gluh, našim skicama i hipotezama ne pruža nikakav značajniji otpor. Biti-u-svijetu nekog subjekta ima stoga strukturu monade, tako da za neki stupanj egzistencije ima solipsizam i pravo.

Postoji ipak u čovjeku jedna težnja prema drugome, prema onoj ne više samo od mene relativiziranoj stvarnosti. Ta težnja koju zapravo treba strogo razlikovati od potrebe pronalazi svoje ispunjenje u iskustvu »lica«, tj. doživljaja, da je moj pogled pogođen pogledom drugoga. U tom je iskustvu neposredno prisutna apsolutna stvarnost i to ne kao nešto dano, već kao zahtjev (imperativ!) i to u dvojakom smislu: s jedne je strane tu živa, sebe izgovarajuće interpretirana stvarnost, a ne tek opažajni materijal kojega treba protumačiti; s druge je pak strane u pogledu drugoga, onoga koji dohvaća moj pogled (onaj pogled koji uvijek smjera na prevlast) poruka: »ti me ne smiješ ubiti«. Taj »biti zahvaćen« jest ispunjenje i ograničenje u jednom: u biti poslušan tom zahtjevu ispunja se moje samopotvrđivanje u slobodnom

individualitetu i moj raspad iz pozicije posrednog središta svijeta. Tek u podređivanju pod taj zahtjev, koji mi progovara iz nezaštićenih očiju drugoga, otvara se sfera uma i istine čijom snagom sam i ja sposoban za samokritiku i time za objektivnu stvarnost.

Njezin je najuzvišeniji oblik ontologija, teorija općenitosti kako strukturalne tako i povijesne cjeline. Ontologija ipak ne može biti prva filozofija. Budući da svakom objektivno iskazivom sadržaju u temelju leži događaj govorenja, a ovome opet objava lica, koja nema nikakav predmetno-informativni, već ekskluzivno etički smisao (onako kako i Kant nije moralni uvid utemeljio na spoznaji bitka, već obrnuto kroz etiku otvorio mogućnost ontologije). Podrediti etičko ontološkom, znači za Levinasa, da tako ontologija neizbježno postaje ideologija monološkog jastva. Praktično gledajući, to znači da se nasilno podređivanje drugoga u odnosu među ljudima nastavlja, tj. da nesmetano razvijajući subjektivni totalitet, samo Ja postaje totalitarnije.

Kako kod Hegela (zajedno sa svim njegovim epigonima, posebno Mannom) tako i kod Heideggera Levinas vidi na djelu gore naznačene tendencije. Kod oba se događa, doduše, ugnjezdenje jednog ja u cjelovitost smisla, dok ta cjelovitost ostaje centrirana samo na sebe jer, drugome nije priznata nikakva apsolutnost. Usko je s time u vezi i to, da se ta cjelovitost gleda kao nešto nadljudsko, na neki način božansko. Da se spasi transcencija drugoga čovjeka, mora nužno ostati sačuvana transcencija Boga nad svijetom i nad ja i to tako da »preko Bitka« (Platon) »beskonačno« nadilazi svoju vlastitu ideju u našoj svijesti (Descartes, III meditacija). Beskonačno je u mojem iskustvu moguće pronaći u tragu, koji je smješten u nezaštićeni vapijući pogled drugoga, i to samo tu. Levinas pokušava izvući filozofe iz neutralnosti da i oni potpadaju pod alternativu odluke: nasilje i služba. Za njega kao Židova, kojemu su svi članovi obitelji mahom završili život u koncentracijskim logorima, istina se nekog filozofa mjeri prema tome da li on to svojim postavkama priječi ili ne. Biblijska kritika države i teologije, koja je išla tako daleko da se deklarativno izjasnila za pomoć strancu, udovici i siročadi i to postavila kao istinski kult (službu Božju), motivirala je Levinasa da iz ideala racionalnosti istjera posljednje ostatke poganske sekularizacije moći.

Prvo veliko djelo, na temelju kojega je Levinas dobio mjesto profesora filozofije (najprije u Poitiersu, a zatim u Parizu) bilo je djelo pod naslovom *Totalite et Infini* (1961) (*Totalitet i beskonačno*). Ono je vrlo principijelno izrazilo kritiku na glavni smjer zapadne filozofije, a koje se još uvijek služilo instrumentarijem iz te tradicije (ja-drugi, bitak-biće itd.) i smjeralo prema novom jeziku. U svom drugom djelu *Autrement qu'etre ou au-dela de l'essence* (1974) izražava se na jedan način koji bi trebao biti primjereniji iskustvu etičnoga u metaforici, sva se objektivnost opet lomi, ali često baš i neprecizno u osjetnoj kontradikciji prema intenciji jednostavnosti za koju je optirao, čak sve do toga da se može postaviti sumnja da se kod opisivanja drugotnosti drugoga možda samo ipak još uvijek radi o drugotnosti jednoga ja.